ISWK SHARING KNOWLEDGE

Class - VIII

Subject- Sanskrit 3rd Language

पाठः - ईश्वरः यत्करोति शोभनं करोति ।

।

By- Geethu praseed

©ISWK

6. ईश्वर: यत्करोति शोभनं करोति ।

(विशेषण-विशेष्य पर आधारित कथा)

एकदा द्वे मित्रे निखिल: गौरव: च नगरं प्रति गच्छत: स्म । निखिल: कृश: गौरव: च लम्ब: आसीत् । निखिल: अवदत्- गौरव,त्वं ईश्वरस्य परमो भक्तोऽसि । तस्य सर्वा: रचना: दोषरहिता: इति मन्यसे । परमहम् पश्यामि यदीश्वरस्य रचना सर्वथा त्रुटिपूर्णा वर्तते । इदं क्षेत्रं पश्य । अस्मिन् क्षेत्रे कालिन्दानां कूष्माण्डानां च लता: वर्तन्ते । एता: लता: क्षीणा: दुर्बला: च सन्ति । ईश्वर: स्थूलानि फलानि आसु लतासु उत्पादयति । स्थूलेषु वृक्षेषु स जम्बू-आदीनि फलानि उत्पादयति । आश्चर्यमिदम् ईश्वरस्य इयं रचना दोषयुक्ता अस्ति ।

दोषदर्शी स: निखिल: शिरसा खल्वाट: आसीत् । सूर्यातपेन पीडित: स: मित्रमवदत्– मित्र ! एष: हरित: विशाल: च वृक्ष: अस्ति । वृक्षस्य अध: विश्रामं कुर्याव ।

यावत् सः वृक्षस्य अधः अगच्छत् तावदेव खल्वाटस्य शिरसि एकम् आम्रफलम् अपतत् | सः पीडया उच्चैः अवदत् - हा ! शिरसि व्रजपातोऽभवत् | पुनः च तस्य मुखात् निःसृतम् – प्रभो ! तव रचना सर्वथा दोषरहीना अस्ति | यदि कदाचित् अस्मिन् वृक्षे कालिन्दानि भवेयुः तर्हि मम शिरः खण्डशः भवेत् | नूनम् अहं मूर्खः निर्बुद्धिः च अस्मि | सत्यमेव अस्ति यत् ईश्वरः यत्करोति शोभनं करोति |

तदा गौरवः अवदत् – सत्यमिदं यत् ईश्वरस्य रचना सर्वथा निर्दोषाऽस्ति , अज्ञानकारणात् वयं तस्य महत्वम् अवगन्तुम् असमर्थाः |

शब्द-शक्ति: (Word Meanings)

*कृश: - दुर्बला thin,slim

*वर्तते – होता है happens

*कालिन्दम् – तरबूज़ watermelon

*कूष्माण्डम् – पेठा pumpkin

*स्थूल: - मोटा thick

*जम्बूफलानि-जामुन jambul,blackberry

*दोषदर्शी –दोष देखने वाला fault-seeker

*शिरसा – सिर से by head

*खल्वाट: -गंजा bald

*आतपेन – धूप से with sun

*अध:- नीचे down

*यावत् –जैसे ही / जब तक as soon as

*तावत् –वैसे ही /तब तक then

*व्रजपात –पत्थर गिरना falling of stone

*नि:सृतम् -निकला came out

*खण्डश: -टुकड़े - टुकड़े into pieces

*नूनम् –निश्चय ही definitely

*अवगन्तुम् –जानने के लिए for knowing

नई धातुएँ (New Roots)

वृत् – होना to be

संयोगयुक्त शब्द (Combined Words)

परमहम् – परम् +अहम्

सत्यमेव - सत्यम् + एव

आश्चर्यमिदम् - आश्चयर्यम् +इदम्

सत्यमिदम् - सत्यम् + इदम्

मित्रमवदत् - मित्रम् + अवदत्

समस्त पद (compound Words)

दोषरहित: - दोषेभ्य: + रहित:

सूर्यातपेन - सूर्यस्य आतपेन

दोषयुक्ता:- दोषै: युक्ता

आम्रफलम् – आम्रस्य फलम्

सन्धिच्छेद (Disjoining Words)

भक्तोऽसि - भक्त: + असि	व्रजपातोऽभवत् - व्रजपात: + अभवत्
यदिश्वरस्य- यत् + ईश्वरस्य	निर्बुद्धि - निर् + बुद्धि:
सूर्यातपेन - सूर्य + आतपेन	निर्दोषाऽस्ति - निर्दोषा + अस्ति

अभ्यास

सम्प्रति लेखनीयम्

1.मञ्जूषाया: एकपदेन उत्तरत | (मंजूषा से चुनकर एक पद में उत्तर दीजिए | Answer in one word using the words from the boxes.)

शोभनम् , नगरं प्रति , गौरव: , ईश्वरस्य , निखिलस्य , लतासु

(क) ईश्वरस्य भक्त: क: आसीत् ? ....
(ख) कालिन्दानि वृक्षेषु भवति लतासु वा ? ....
(ग) कस्य शिरसि आम्रफलम् अपतत् ? ....
(घ) द्वे मित्रे कुत्र गच्छत: स्म ? ....

(ङ) ईश्वर: कीदृशं कार्यं करोति ? ....
(च) निखिल: अविचार्यं कस्य निन्दाम् अकरोत् ? ....

2.पूर्णवाक्येन उत्तरत | (पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए | Answer in a complete sentence.)

(क) कालिन्दानां कूष्माण्डानां च लता: कीदृश्य: आसन् ? ....
(ख) आम्रफलं कदा अपतत् ? ....
(ग) निखिल: पीडया किम् अवदत् ? ....
(घ) निखिलं क: अपराधबोध: अभवत् ? ....
(ङ) यदि तस्य शिरसि वृक्षात् कूष्माण्डं पतेत् तदा किम् भवेत् ? ....

3.निम्नलिखितानि वाक्यानि शुद्धानि कुरुत | (निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध कीजिए | Correct the sentences and rewrite them.)

उदाहरणम् – तत्र **द्वौ मित्रौ** आस्ताम् | तत्र **द्वे मित्रे** आस्ताम् |

(क) सा लता **दुर्बलम्** अस्ति | ....
(ख) तस्य शिरसि **मधुर: आम्रफल:** अपतत् | ....
(ग) इश्वरस्य रचना **त्रुटिपूर्ण**: अस्ति | ....
(घ) अहं **मूर्खं** नास्मि | ....

4.प्रश्ननिर्माणं कुरुत | (प्रश्न-निर्माण कीजिए | Frame questions.)

(क) स: **सूर्यातपेन** पीडित: आसीत् |
(ख) **ईश्वरस्य** रचना दोषरहिता अस्ति |
(ग) **शिरसि** व्रजपात: अभवत् |
(घ) **लता:** क्षीणा: दुर्बला: च सन्ति |
(ङ) द्वे मित्रे **नगरम्** गच्छत: स्म |

5.कथानक-क्रमेण पुनर्लिखत | (दिए गए वाक्यों को कथा के क्रमानुसार पुन: लिखिए | Rewrite the sentences in the proper sequence.)

(क) सूर्यातापेन पीडित: स: मित्रमवदत् |
(ख) द्वे मित्रे नगरं प्रति गच्छत: स्म |
(ग) नूनम् अहं मूर्ख: निर्बुद्धि च अस्मि |
(घ) इश्वरस्य इयं रचना दोषमयुक्ता अस्ति |
(ङ) यावत् स: वृक्षस्य अध: अगच्छत् |
(च) सत्यमिदं यत् ईश्वरस्य रचना निर्दोषा अस्ति |

भाषा-अवबोधनम्

1.अधोलिखितवाक्यानि लङ्लकारे लिखत | (दिए गए वाक्यों को लङ् लकार में लिखिए | Write the following sentences into past tense.)

उदाहरणम् – स: शिरसा: खल्वाट: अस्ति | **स: शिरसा खल्वाट: आसीत्** |

(क) त्वं इदं क्षेत्रं पश्य | ....

(ख) अहं इश्वरस्य रचनां पश्यामि | ....

(ग) इश्वर: यत्करोति शोभनं करोति | ....

(घ) मित्र ! वृक्षस्य अध: विश्रामं कुर्याव | ....

(ङ) एता: लता: क्षीणा: दुर्बला: च सन्ति | ....

2.उदाहरणानुसारेण अव्ययपदै: द्वे द्वे वाक्ये लिखत | (उदाहरणानुसार अव्यय पदों से दो-दो वाक्य लिखिए | Frame two sentences using the words as directed.)

(क) यावत्-तावत् : **यावत्** त्वं परिश्रमं न करिष्यसि **तावत्** सुपरिणामं न प्राप्स्यसि |

....

(ख) यदा-तदा : ....

: ....

(ग) यथा-तथा : ....

: ....

3.समुचितमेलनं कुरुत | (उचित मिलान कीजिए | Match the following.)

(क) दोषहीना	(i) फलानि
(ख) खल्वाट:	(ii) लता:
(ग) क्षीणा:	(iii) रचना
(घ) सूक्ष्माणि	(iv) शिर:

4.पदपरिचयं कुरुत | (पद-परिचय कीजिए | Parse the words.)

शब्द:	मूलशब्द:	लिङ्गम्	विभक्ति:	वचनम्
(क) रचनायाम् -	....	....	....	....
(ख) आतपेन -	....	....	....	....
(ग) पीडया -	....	....	....	....
(घ) मुखात् -	....	....	....	....

5.अधोलिखितानि वाक्यानि एकवचने परिवर्तयत | (निम्नलिखित वाक्यों को एकवचन में बदलिए | Change the following sentences in singular number.)

(क) सर्वा: रचना: दोषरहिता: सन्ति | ....

(ख) अवां वृक्षस्य अध: विश्रामं कुर्याव | ....

(ग) एता: लता: क्षीणा: दुर्बला: च सन्ति | ....
(घ) इश्वर: स्थूलानि फलानि अस्मासु लतासु उत्पादयति | ....

मूल्यपरकम्

1.किं परेषां दोषाणाम् अन्वेषणम् उचितम् ? (क्या दूसरों के दोषों की खाज करना उचित है ?)

2.किं त्वं गुरो: आज्ञां पालयसि ? (क्या तुम गुरु की आज्ञा का पालन करते हो ?)

3.किं त्वं परेषाम् आलोचनां करोषि ? (क्या तुम दूसरों की आलोचना करते हो ?)

उत्तराणि |

सम्प्रति लेखनीयम्

1.मञ्जूषाया: एकपदेन उत्तरत | (मंजूषा से चुनकर एक पद में उत्तर दीजिए | Answer in one word using the words from the boxes.)

(क) गौरव:
(ख) लतासु
(ग) निखिलस्य
(घ) नगरं प्रति
(ङ) शोभनम्
(च) ईश्वरस्य

2.पूर्णवाक्येन उत्तरत | (पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए | Answer in a complete sentence.)

(क) कालिन्दानां कूष्माण्डानां च लता: क्षीणा: दुर्बला: च आसन् |
(ख) यावत् निखिल: वृक्षस्य अध: अगच्छत् तदा आम्रफलं अपतत् |
(ग) निखिल: पीडया अवदत् –हा शिरसि व्रजपातो अभवत् |
(घ) निखिल: अपराधबोध: अभवत् यत् ईश्वरस्य सर्व रचना दोषहीना अस्ति |
(ङ) यदि तस्य शिरसि वृक्षात् कूष्माण्ड पतेत् तदा तस्य शिर: खण्डश: भवेत् |

3.निम्नलिखितानि वाक्यानि शुद्धानि कुरुत | (निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध कीजिए | Correct the sentences and rewrite them.)

(क) सा लता दुर्बला अस्ति |
(ख) तस्य शिरसि मधुरम् आम्रफलम् अपतत् |
(ग) ईश्वरस्य रचना त्रुटिपूर्णा अस्ति |
(घ) अहं मूर्ख: नास्मि |

4.प्रश्ननिर्माणं कुरुत | (प्रश्न-निर्माण कीजिए | Frame questions.)
(क) स: केन पीडित: आसीत् ?
(ख) कस्य रचना दोषरहिता अस्ति ?
(ग) कुत्र व्रजपात: अभवत् ?
(घ) का: क्षीणा: दुर्बला: च सन्ति ?
(ङ) द्वे मित्रे कम प्रति गच्छत: स्म ?

5.कथानक-क्रमेण पुनर्लिखत | (दिए गए वाक्यों को कथा के क्रमानुसार पुन: लिखिए | Rewrite the sentences in the proper sequence.)

(क) द्वे मित्रे नगरं प्रति गच्छत: स्म |
(ख) इश्वरस्य इयं रचना दोषमुक्ता अस्ति |
(ग) सूर्यातापेन पीडित: स: मित्रमवदत् |
(घ) यावत् स: वृक्षस्य अध: अगच्छत् |
(ङ) नूनम् अहं मूर्ख: निर्बुद्धि च अस्मि |
(च) सत्यमिदं यत् ईश्वरस्य रचना निर्दोषा अस्ति |

भाषा-अवबोधनम्

1.अधोलिखितवाक्यानि लङ्लकारे लिखत | (दिए गए वाक्यों को लङ् लकार में लिखिए | Write the following sentences into past tense.)

(क) त्वं इदं क्षेत्रं अपश्य: |
(ख) अहं ईश्वरस्य रचनां अपश्यम् |
(ग) ईश्वर: यत् अकरोत शोभनं अकरोत् |
(घ) मित्र ! वृक्षस्य अध: विश्रामं अकुर्व |
(ङ) एता: लता: क्षीणा: दुर्बला: च आसन् |

2.उदाहरणानुसारेण अव्ययपदै: द्वे द्वे वाक्ये लिखत | (उदाहरणानुसार अव्यय पदों से दो-दो वाक्य लिखिए | Frame two sentences using the words as directed.)

(क) यावत्-तावत् : यावत् कर्मं न करिष्यसि तावत् सफल: न भविष्यसि |
: यावत् स: पठति तावत् अहं क्रीडामि ।
(ख) यदा-तदा : यदा अहं पठामि तदा त्वं पठसि |
: यदा स: आगमिष्यति तदा वयम् चलिष्याम: |
(ग) यथा-तथा : यथा राजा तथा प्रजा |
: यथा परिश्रमम् तथा फलम् |

3.समुचितमेलनं कुरुत | (उचित मिलान कीजिए | Match the following.)

(क) दोषहीना (i) रचना
(ख) खल्वाट: (ii) शिर:

(ग) क्षीणा: (iii) लता:
(घ) सूक्ष्माणि (iv) फलानि

4.पदपरिचयं कुरुत | (पद-परिचय कीजिए | Parse the words.)

शब्द:	मूलशब्द:	लिङ्गम्	विभक्ति:	वचनम्
(क) रचनायाम् -	रचना	स्त्रीलिंग	सप्तमी	एकवचनम्
(ख) आतपेन -	आतप	पुल्लिंग	तृतीया	एकवचनम्
(ग) पीडया -	पीडा	स्त्रीलिंग	तृतीया	एकवचनम्
(घ) मुखात् -	मुख	नपुंसकलिंग	पञ्चमी	एकवचनम्

5.अधोलिखितानि वाक्यानि एकवचने परिवर्तयत | (निम्नलिखित वाक्यों को एकवचन में बदलिए | Change the following sentences in singular number.)

(क) सर्वा रचना दोषरहिता अस्ति |
(ख) अहं वृक्षं अध: विश्रामं कुर्याम् |
(ग) एषा लता क्षीणा दुर्बला च अस्ति |
(घ) ईश्वर: स्थूलम् फलम् अस्याम् लतायाम् उत्पादयति |

मूल्यपरकम्

1.परेषां दोषाणां अन्वेषणम् उचितं नास्ति ।

2.आम्, अहं गुरो: आज्ञां पालयामि ।

3.न, अहं परेषां आलोचनां न करोमि ।

धन्यवादः ।

****